

Lasten näkemysten vaikuttavuus

Lasten tapaa hahmottaa päiväkodin tilanteita tarkastellaan tässä raportissa kolmesta näkökulmasta. Kaksi käsitettä liittyy Piaget'n (vrt. Piaget & Inhelder 1977) ideaan tasapainosta (equilibration) ja mukautumisesta (adaptaatiosta). Kolmas näkökulma on lasten agenssi, jolla tarkoitan lasten toiminnan vaikutusta käsillä olevien ilmiöiden muuttumiseen.

Tasapaino

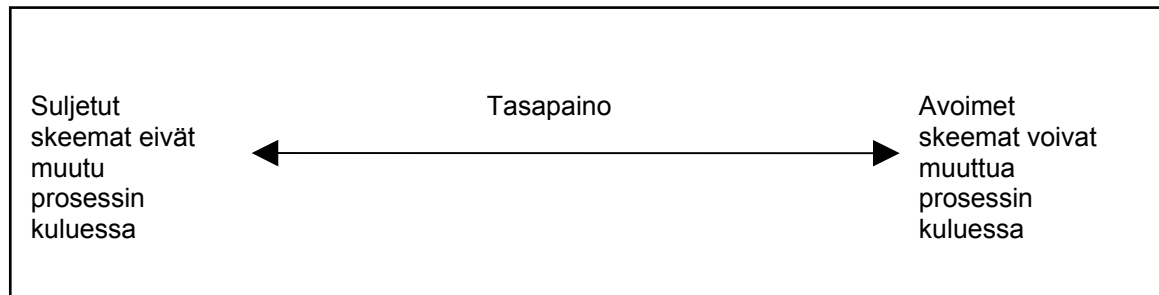
Piaget'n mukaan lapset muokkaavat tietorakenteitaan saadakseen omat tietorakenteensa ja kokemuksensa vastaamaan paremmin toisiaan. Kasvu ja kehitys edellyttävät eroa tai "epätasapainoa" sen välillä, minkä lapsi uskoo olevan totta ja sen välillä, mitä todellisuudesta kokemuksen kautta paljastuu.

Assimilaation aikana lasten skeemat (tietorakenteet) eivät muutu.

Akkomodaatiota taas tapahtuu kun nykyisiä tapahtumia ei voida sulauttaa olemassa oleviin tietorakenteisiin. Akkomodaatiossa lasten skeemat ovat avoimia; ne voivat muuttua lasten kokemusten ja vuorovaikutuksen aikana.

Piaget'n tasapainoa (Equilibrium) voidaan kuvata akkomodaation ja assimilaation välisellä dynamiikalla kuvion yksi tapaan.

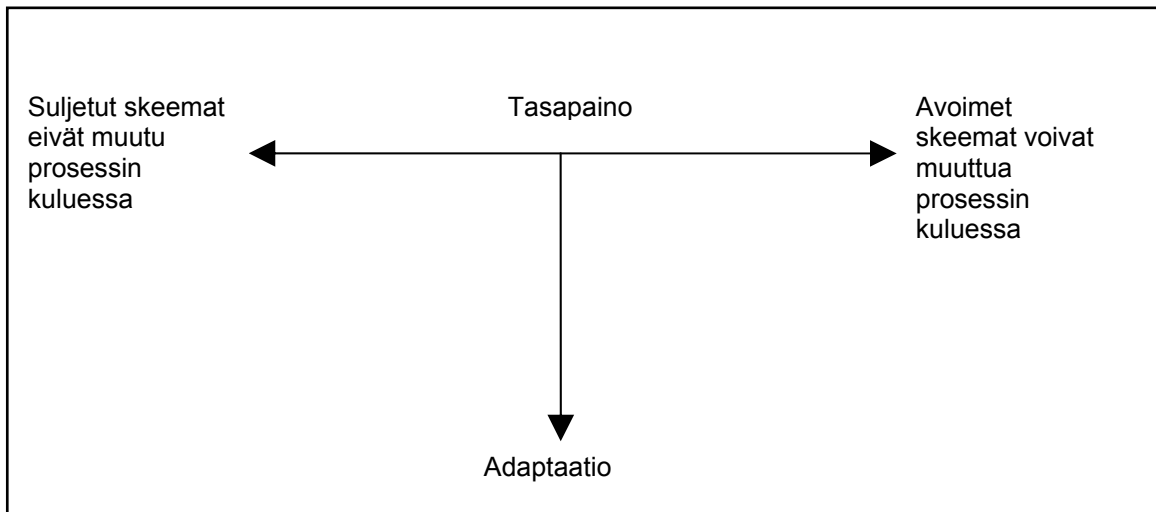
Kuvio 1 Tasapaino (Equilibrium) on suljettujen ja avointen tietorakenteiden dynaaminen suhde

Adaptaatio

Assimilaatio ja akkomodaatio yhdessä muodostavat adaptaatioprosessin, joka viittaa lapsen kykyyn sopeutua paremmin ympäristöön kehityksen kuluessa. Lapsi muuttuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Adaptaatiossa lapsi kehittyy yhä paremmin ympäristön vaatimuksiin sopeutuvaksi. Kun lapsen skeemat ovat riittämättömiä, hänen on jossakin vaiheessa avattava skeemojaan ja muutettava ja organisoitava niitä uudella tavalla. Tämä adaptiivinen prosessi on esitetty kuviossa 2.

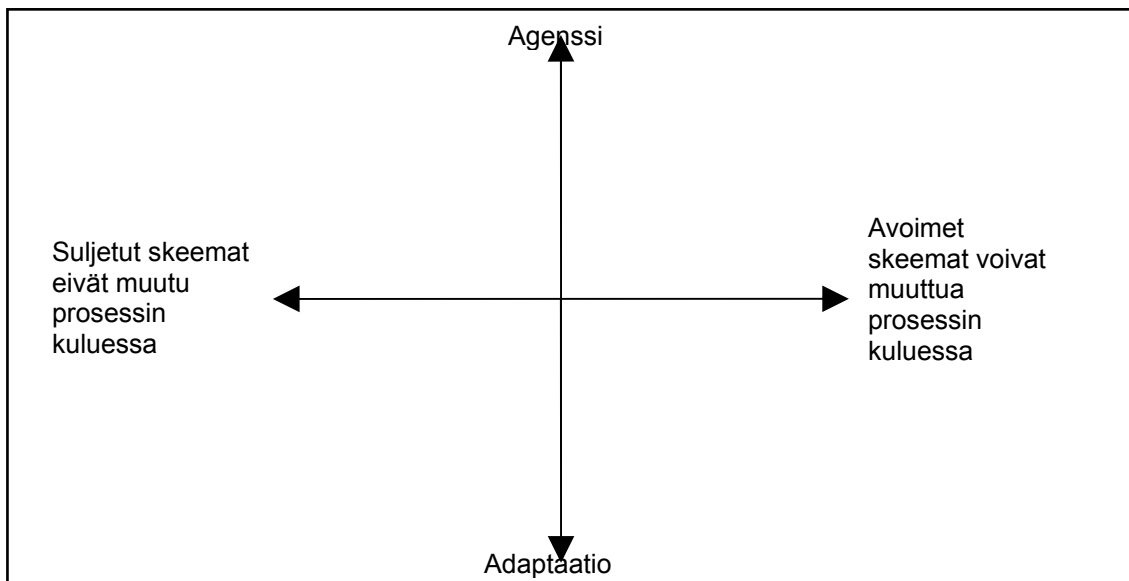
Kuvio 2 Lapsen vuorovaikutus ympäristönsä kanssa nähdään lapsen adaptaationa

Agenssi

Adaptaation lisäksi lasten toiminnalla on kuitenkin myös todellisuutta muuttava luonne. Tämä on havaittu jo jonkin aikaa sitten (vrt. esim. Reunamo 1988, Reunamo 1989, Alanen & Bardy 1990). Lapsen vaikutuksesta myös ympäristö voi muuttua. Tätä lapsen ympäristöön ja sen muotoutumiseen vaikuttamista kutsutaan tässä tutkimuksessa agenssiksi. Jotta saisimme tutkimuksen orientaatioon mukaan lasten mahdollisesti hahmottaman agenssin – tilanteen ehtojen mahdollisen muutoksen – meidän täytyy täydentää kuviota kaksi.

Kuvio 3 Lasten näkemysten adaptiivinen ja agenttiivinen luonne

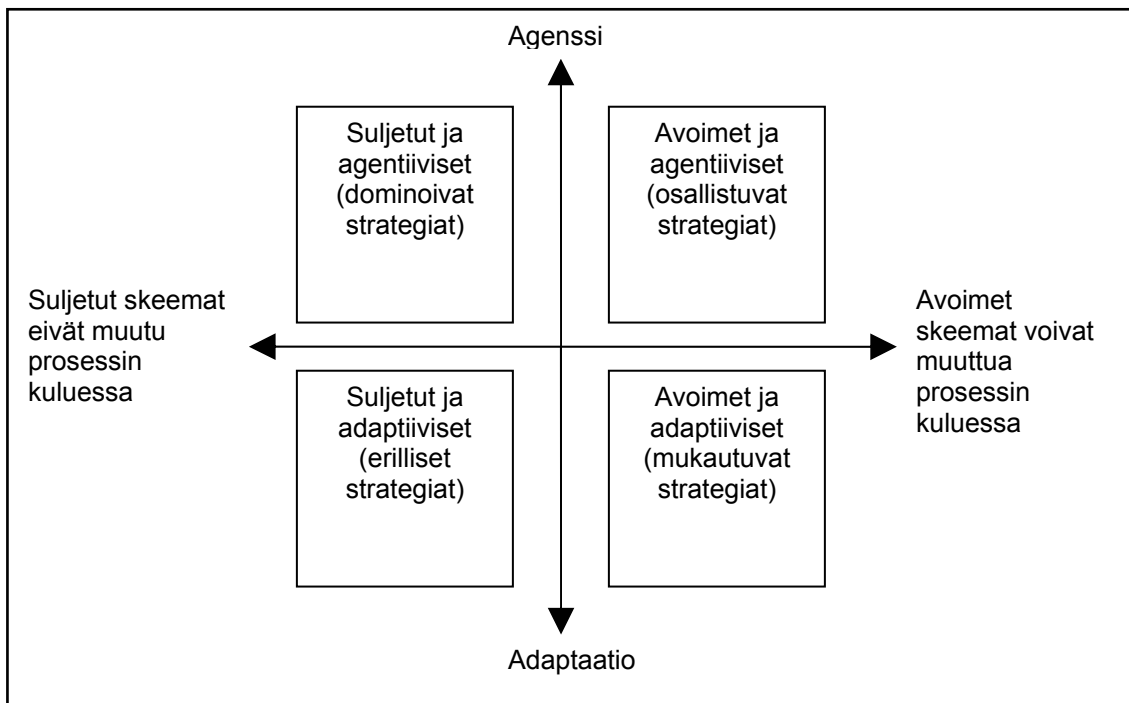

Lasten mielikuvat ja muutos

Piaget'ta kiinnostaa skeemojen kehitys prosessin kuluessa. Tässä tutkimuksessa lapsille esitettyjen tilanteiden ja lasten vastausten ero ei kuitenkaan heijasta lasten puutteellista kykyä adaptoitua, vaan ne kuvaavat lasten mielikuvien dynaamista luonnetta. Lasten skeemat saattavat sisältää annettujen ehtojen muuttumiseen liittyviä käsityksiä. Lisäksi lasten mielikuvilla saattaa olla ympäristöä muuttava luonne.

Lasten mielikuvia tarkastellaan tässä tutkimuksessa kuvion 3 mukaisesti suhteessa niiden sijaintiin kahdella jatkumolla, nimittäin mielikuvien avoimuuden ja niiden sisältämän agenssin perusteella. Kahden jatkumon perusteella voidaan lasten näkemykset jakaa edelleen neljään ryhmään, kuten on tehty kuviossa 4.

Kuvio 4 Tutkimuksen teoreettinen orientaatio

Ensinnäkin lasten mielikuvat voivat olla samaan aikaan sekä adaptiivisia että avoimia (mukautuvia), eli lasten mielikuvat eivät sisällä heille esitettyihin ehtoihin liittyviä muutoksia, mutta lapsi huomioi mielikuvassaan hänelle esitettyt ehdot ja ne saattavat muuttaa lapsen mielikuvia tai hahmotettua toimintamallia. Toiseksi lasten mielikuvat saattavat olla samaan aikaan sekä avoimia että agenttiivisia (osallistuvia), eli lasten mielikuvissa otetaan huomioon heille esitetyn toiminnan ehdot, mutta lasten mielikuvat sisältävät silti näitä ehtoja muuttavia aineksia. Kolmanneksi lasten mielikuvat voivat olla suljettuja ja agenttiivisia (dominoivia), eli lapset eivät anna esitettyjen ehtojen vaikuttaa omiin mielikuviinsa, mutta hahmottavat silti muuttavansa heille esitettyä tilannetta. Neljänneksi lasten

mielikuvat voivat olla suljettuja ja adaptiivisia (erillisiä), eli lasten mielikuvat eivät liity heille esitettyihin tilanteen ehtoihin, mutta toisaalta lasten mielikuvat eivät myöskään sisällä tilanteiden ehtoja muuttavaa ainesta.

Tutkimuksen suorittaminen

Tutkimus tehtiin neljässä helsinkiläisessä satunnaisesti valitussa päiväkodissa. Tutkimuksessa oli mukana 73 lasta, joiden ikä vaihteli kolmesta seitsemään vuoteen. Lapsia myös havainnoitiin ja päiväkodin henkilökunta ja vanhemmat arvioivat lasten toimintaa. Raportin suppeudesta johtuen ei tutkimusmenetelmien tarkempi kuvailu ole tässä yhteydessä mahdollista, vaikka se onkin tarpeellista tulosten pätevyyden arvioimiseksi. Tutkimuksen mittareihin ja käytännön suorittamiseen toivon lukijan perehtyvän tarkemmin osoitteessa <http://www.helsinki.fi/~reunamo/article/ito-art.htm>.

Lapsille esitettiin viisitoista kysymystä, jotka on esitelty taulukossa 1. Kaikkiaan lasten vastauksia kertyi 1005. Kaikki viisitoista tilannetta luokiteltiin saman periaatteen mukaan, joka teki luokittelusta osin keinotekoista ja kaavamaista, mutta samalla näkökulman yleistettävyyys parani. Kaavamainen vastausten luokittelu aiheutti silti erilaisia tulkintoja eri tilanteissa. Lisäksi joidenkin vastausten tarkoitus voi olla väärin ymmärretty, lapsi ei ole kertonut omaa näkemystään tai lapsi on jostain syystä antanut omasta näkemyksestään poikkeavan vaikutelman.

Yleinen vaikutelma haastattelussa oli, että lapset olivat erittäin motivoituneita vastaajia ja vastasivat yleensä kysymyksiin nopeasti ja selkeästi. Rohkaisen lukijaa kokeilemaan taulukon 1 kysymyksiä lasten kanssa. Kysymykset valittiin esitestausten jälkeen sen perusteella, millaisia asioita lapset pitivät tärkeinä päiväkodissa.

Taulukko 1 Lapsille esitetyt kysymykset

1. Ajatellaan että olet leikkimässä ja että <u>jollain toisella onkin juuri se tavara jonka itse haluaisit?</u> Mitä teet?
2. Mitä sinä sitten teet kun olet leikkimässä ja <u>joku tulee häiritsemään sinua</u> ja keskeyttämään sun leikkiä?
3. Ajatellaan että olet leikkimässä jonkun kanssa ja <u>toinen haluaakin vaihtaa leikkiä</u> . Mitä sinä teet?
4. Mitäs sitten jos <u>kaveri ei suostukaan leikkimään sun kanssa?</u> Mitä teet?
5. Ajatellaan semmosta tilannetta että <u>joku tulee kiusaamaan sinua</u> . Mitä sinä sitten teet?
6. Kun tulee semmoinen tilanne että <u>aikuinen tulee keskeyttämään ja lopettamaan sun leikkiä</u> niin mitä sinä sitten teet?
7. Ajatellaan että olet leikkimässä kaverin kanssa ja sinä haluaisitkin jo vaihtaa leikkiä mutta <u>kaveri ei</u> . Mitä sinä teet?
8. Mitäs sitten jos päiväkodissa käy niin, että <u>aikuinen ei suostu leikkimään sun kanssa</u> . Mitä teet?
9. Ajatellaan että olet pelaamassa peliä jonkun kanssa ja <u>toinen ei noudata pelin sääntöjä</u> . Mitä sitten teet?
10. Mitäs sitten jos olet juuri tekemässä jotain tärkeää työtä ja <u>joku tulee häiritsemään sinua</u> , niin mitä teet?
11. Ajattele sellaista tilannetta että työsi menee pilalle ja <u>sinä epäonnistut</u> . Mitä sinä teet silloin?
12. Mitä sinä teet jos <u>joku vie sulta sun tavarasi?</u>
13. Ajattele että päiväkodissa <u>aikuinen hermostuu sinuun ja moittii sua</u> . Mitä sinä sitten teet?
14. Päiväkodista ei saa lähteä yksin kotiin kesken päivän mutta <u>sinä haluaisit jo kotiin</u> . Mitä sinä sitten teet?
15. Mitäs jos sinä <u>jäät päiväkodissa muitten keskellä yksin?</u> Mitä teet?

(Toiminnan ehto, johon luokitus perustuu, on alleviivattu)

Lasten vastaukset kaikkiin kysymyksiin ryhmiteltiin kolmeen luokkaan:

1. Lapsi kuvaa/ei kuvaa toiminnallaan muuttavansa hänelle esitettyä ehtoa (ehto alleviivattu taulukossa)
2. Lapsi kiinnittää/ei kiinnitä kuvauksensa hänelle esitettyyn ehtoon (suljettu-avoin dimensio)
3. Lapsen vastaus on epäselvä, epätietoinen tai sitä ei pystytä luokittelemaan.

Haastattelun lisäksi lasten toiminnasta tehtiin yhteensä 1678 havaintoa systemaattisella otannalla. Lisäksi tulosten tulkinnan helpottamiseksi kerättiin päiväkotien henkilökunnalta ja lasten vanhemmilta arviot lasten toiminasta. Jokaiseen havaintoon liitettiin lapsesta käytettävissä oleva muu tieto, muun muassa lasten vastauksen kategoria esimerkin kysymykseen. Näin saatiin esiin lasten näkemysten ja toiminnan välinen yhteys.

Lasten suhtautuminen pelin sääntöjen rikkomiseen

Seuraavassa on esimerkkinä kuvattu lasten vastaukset yhteen kysymykseen. Vastauksia on vain 67, koska joiltakin vanhemmilta ei saatu lupaa haastatteluun tai lapsi oli niin paljon poissa, että haastattelua ei tutkimuksen aikana voitu

suorittaa. Vastaukset luokiteltiin siten, että vastaukset olivat satunnaisessa järjestyksessä ja tilanteissa esitetyt nimet oli muutettu, joten luokitteluihin vaikutti vain lasten vastausstrategia, ei lapsen persoona tai toiminta.

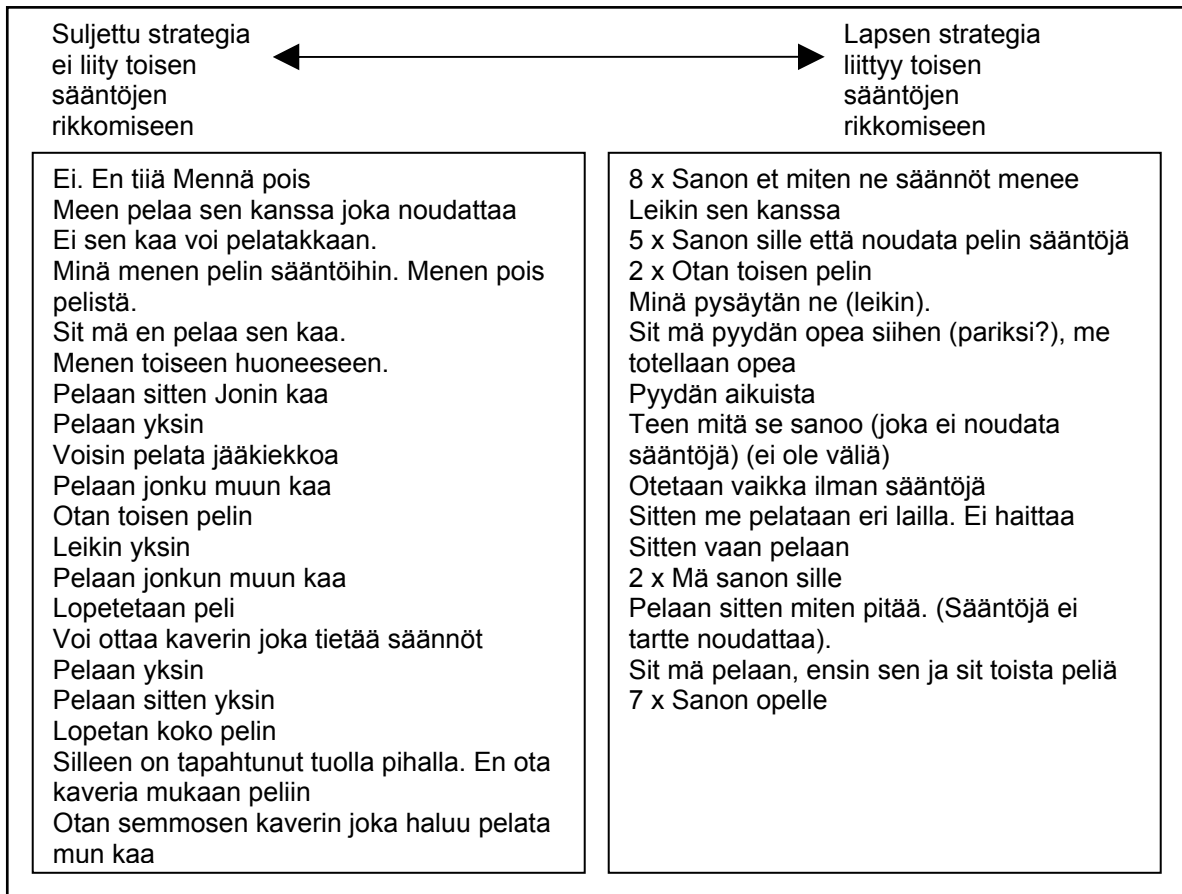
Taulukko 2 Ajatellaan että olet pelaamassa peliä jonkun kanssa ja toinen ei noudata pelin sääntöjä. Mitä sitten teet? Lasten kaikki vastaukset

• Teen mitä se sanoo (joka ei noudata sääntöjä) (ei ole väliä) • Sanon opelle • Otetaan vaikka ilman sääntöjä • On. Voi kertoa opelle • Ei. En tiä Mennä pois • Meen pelaa sen kanssa joka noudattaa • Sitten me pelataan eri lailla. Ei haittaa • Sitten vaan pelaan • Ei sen kaa voi pelatakkaan. • Minä menen pelin sääntöihin, menen pois pelistä. • Sit mä en pelaa sen kaa. • Siin on ohjeet, ne voi lukea. • Menen toiseen huoneeseen. • Pelaan sitten miten pitää, (sääntöjä ei tartte noudattaa). • Minä pysäytän ne (leikin). • En tiä • Sit mä pyydän opea siihen (pariksi?), me totellaan opea • Pelaan sitten Jonin kaa • Pyydän aikuista	• Pelaaan yksin • Sanon että please noudata sääntöjä • Leikin sen kanssa • Sit ei tiä • Mä sanon sille • Voisin pelata jääkiekkoa • En tiä • Pelaan jonku muun kaa • Mä sanon sille • Otan toisen pelin • Leikin yksin • Sit mä pelaan, ensin sen ja sit toista peliä • En mä tiä • Pelaan jonkun muun kaa • Pyytää aikuisen • Opetan sille • Lopetetaan peli • Sanon "kunnolla" • Voi ottaa kaverin joka tietää säännöt • En tiedä • Kerron opelle • - • Pikkutyttö kotona • Otan toisen pelin • En mä tiä • En tiedä. Mä meen sitten • Opetan • Pelaan yksin • Sitten mä voin opettaa	• Sit mä sanon sille mitkä on pelin säännöt • Pelaaan sitten yksin • Käyn kertoa • Sanon et miten ne säännöt menee • Mä meen kertoo, ettei se noudata sääntöjä, ope tulee • Lopetan koko pelin • En mä muista, ehdotan peliä ??? • Sanon sille että noudata pelin sääntöjä • Sit mä opetan • Sanon että pitää tehdä niinku pitää • Mä meen kertoon • Silleen on tapahtunut tuolla pihalla, en ota kaveria mukaan peliin • Annan ohjeen sille • Sanon noudata pelin sääntöjä • Ei tietoa • Sit mä otan toinen peli • Joona tulee mun mukaan ??? • Otan semmosen kaverin joka halua pelata mun kaa • Sanon sille, jos mä rikon säännön???
--	---	---

Lasten suljetut ja avoimet strategiat

Lasten vastaukset ovat sisällöltään rikkaita ja herättävät monenlaisia ajatuksia. Tässä tutkimuksessa kuitenkin tarkoituksellisesti lasten vastausten sisältämä rikas informaatio typistetty kahteen jaotteluun. Seuraavassa lasten vastaukset on jaoteltu sen mukaan, liittyykö vastaus toisen lapsen sääntöjen noudattamiseen vai ei (vrt. myös kuvio 1).

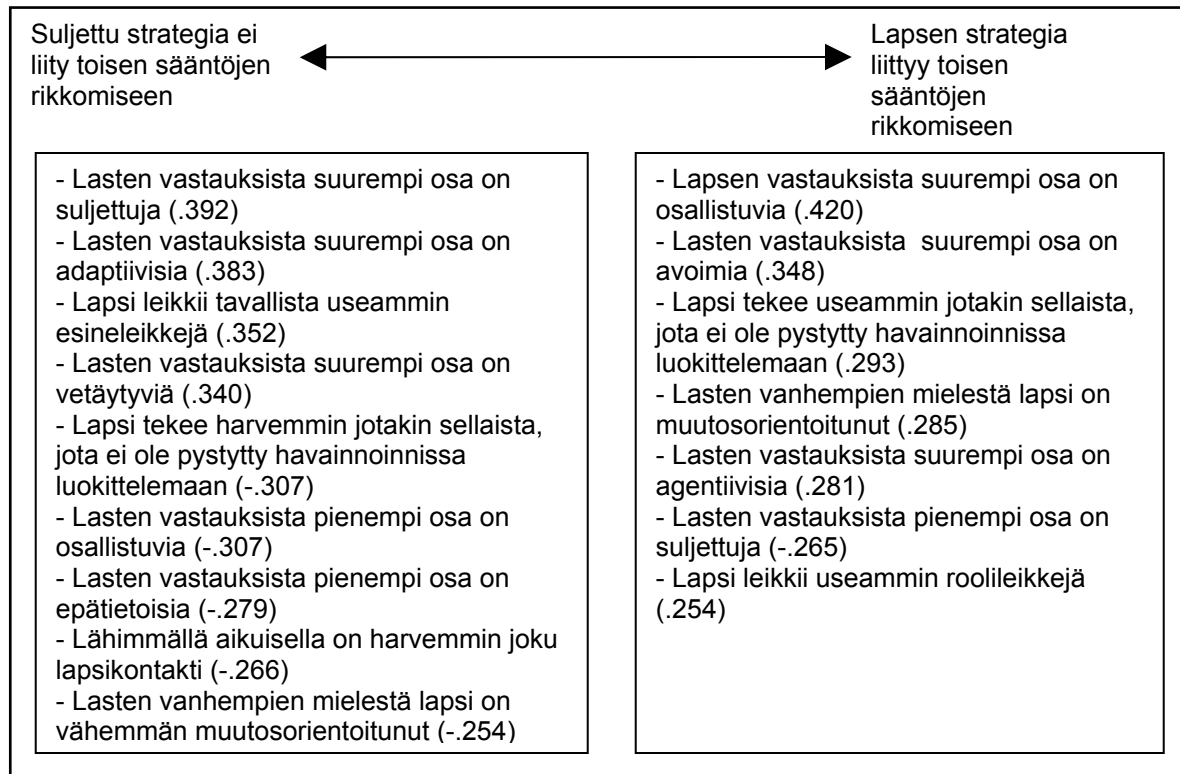
Kuvio 5 Lasten vastausten jaottelu sen mukaan liittyyvätkö ne toisen lapsen sääntöjen rikkomiseen vai eivät

Luokittelun kriteerinä on, kiinnittääkö lapsi vastauksensa esitettyyn ehtoon vai kuvaako hän omaa toimintaansa. Luokittelu oli vaikeaa. Silmiin osuu esimerkiksi, että "otan toisen pelin" on luokiteltu sekä suljetuksi että avoimeksi vastaukseksi. Suoritetun luokittelun ontumisesta huolimatta lasten näkemysten ja heidän kohtaamansa päiväkotitodellisuudella oli yhteyksiä. Koska lasten näkemysten arviointi tapahtui erillään toiminnan arvioinnista, eri mittareilla, arvioijien tietämättä toistensa arvioista, näkemysten ja toiminnan välillä esiintyvät yhteydet kuvaavat jotakin todellisuudessa ilmenevää, käytetystä mittarista riippumatonta.

Seuraavassa kuviossa on esitelty kaikki sellaiset korrelaatiot, jotka ovat yli 0.25 suuruisia. Korrelaatiot ovat osittaiskorrelaatioita. Jotta lasten ikä ja sukupuoli eivät väliin tulevana muuttujina vääristäisi korrelaatioita, on osittaiskorrelaatioista sukupuolen ja lasten iän osuus on poistettu. Kaikki korrelaatiot ovat tilastollisesti merkitseviä.

Kuvio 6 Avoimen ja suljetun vastausstrategian yhteys lapsen toimintaan ja päiväkotitilanteisiin

Suurimmat korrelaatiot liittyvät lasten yleiseen tapaan vastata, mutta joitakin heikohkoja yhteyksiä on myös havaittavissa lasten päiväkotitoimintaan, lapsen kotona tapahtuvaan toimintaan, sekä myös lähimmän aikuisen toimintaan. Joka tapauksessa tulos viittaa siihen, että lapsen vastausstrategia on yhteydessä lapsen orientaatioon päiväkodissa. Se näyttää olevan myös yhteydessä siihen, minkälaisia tilanteita lapsi kohtaa päiväkodissa.

Lasten adaptiiviset ja agenttiiviset strategiat

Toinen käytetty luokitteluperuste oli, sisälsikö lasten vastaus heille esitettyä ehtoa muuttavia aineksia. Tässä tapauksessa siis, sisälsikö lasten vastaus jotakin, joka edellytti sääntöjä noudattamattoman lapsen muuttavan toimintaansa. Tämä jaottelu on nähtävissä kuviossa 7.

Kuvio 7 Lasten vastauksen jaoteltuna niiden sisältämän agenssin tai adaptaation mukaan

Agenssi Pelaan jonku muun kaa Sit mä pyydän opea siihen (pariksi?), me totellaan opea Pyydän aikuista Meen pelaa sen kanssa joka noudattaa Minä pysäytän ne (leikin). Pelaan jonkun muun kaa Otan semmosen kaverin joka halua pelata mun kaa 2 x Mä sanon sille 5 x Sanon sille että noudata pelin sääntöjä 8 x Sanon et miten ne säännöt menee Lopetan koko pelin 2 x Otan toisen pelin Silleen on tapahtunut tuolla pihalla, en ota kaveria mukaan peliin 7 x Sanon opelle Voi ottaa kaverin joka tietää säännöt Lopetetaan peli
Adaptaatio Voisin pelata jääkiekkoa 4 x Pelaan yksin Otetaan vaikka ilman sääntöjä 2 x Sit mä en pelaa sen kaa. Otan toisen pelin Sitten vaan pelaan Ei. En tiiä Mennä pois Sit mä pelaan, ensin sen ja sit toista peliä Menen toiseen huoneeseen. Teen mitä se sanoo (joka ei noudata sääntöjä) (ei ole väliä) Sitten me pelataan eri lailla, ei haittaa Pelaan sitten Jonin kaa Leikin sen kanssa Pelaan sitten miten pitää, (sääntöjä ei tarte noudattaa). Minä menen pelin sääntöihin, menen pois pelistä.

Adaptiivisiksi on luokiteltu sellaiset vastaukset, joissa lapsi kuvaa muuttavansa omaa toimintaansa. Esimerkiksi jos toinen ei noudata sääntöjä, lapsi ilmoittaa pelaavansa yksin. Toinen vaihtoehto on että lapsi suostuu siihen, että toinen pelaa väärin (otetaan vaikka ilman sääntöjä). Adaptaatiossa lapsi ei kerro mitään sellaista, joka viittaisi toisen käyttäytymisen muuttamiseen. Tämäkin luokittelu oli vaikeaa. Näin jälkikäteen on vaikea ymmärtää esimerkiksi, miksi vastaus ”pelaan sitten Jonin kaa” on luokiteltu adaptiiviseksi.

Samalla tavalla kuin äsken lasten vastauksen kategoria kirjattiin jokaisen havainnon yhteyteen. Jälleen löytyi yhteyksiä lasten vastaustavan ja päiväkotiorientaation välillä.

Kuvio 8 Mukautuvan ja muuttavan vastausstrategian yhteys lapsen toimintaan ja päiväkotitilanteisiin

Agenssi

- Lapsi vastaa haastattelussa useammin osallistuvan strategian (.481)
- Lapsi suuntautuu lapsiin, joiden lähellä aikuinen vähemmän passiivisesti tarkkailee lapsia (-.476)
- Lapsi vastaa haastattelussa useammin muuttavan strategian (.451)
- Lähin aikuinen käyttää passiiviseen lasten tarkkailuun vähemmän aikaa (-.348)
- Lapsi vastaa haastattelussa harvemmin mukautuvan strategian (-.307)
- Lapsi suuntautuu lapsiin, joiden lähellä aikuinen toimii useassa kontekstissa (.293)
- Lapsi on vanhempien arvion mukaan vähemmän mukautuva (-.289)
- Lapsen lähin kontakti (toinen lapsi) keskittyy vähemmän vain yhteen lapseen (-.278)
- Lapsi tekee useammin jotakin sellaista, jota ei ole pystytty havainnoinnissa luokittelemaan (.276)
- Lapsen lähin kontakti (toinen lapsi) suuntautuu vähemmän ei-sosiaalisiin kohteisiin (-.275)
- Lähin aikuinen toimii enemmän useassa kontekstissa yhtä aikaa (.267)
- Lapsi vastaa haastattelussa useammin avoimen strategian (.266)

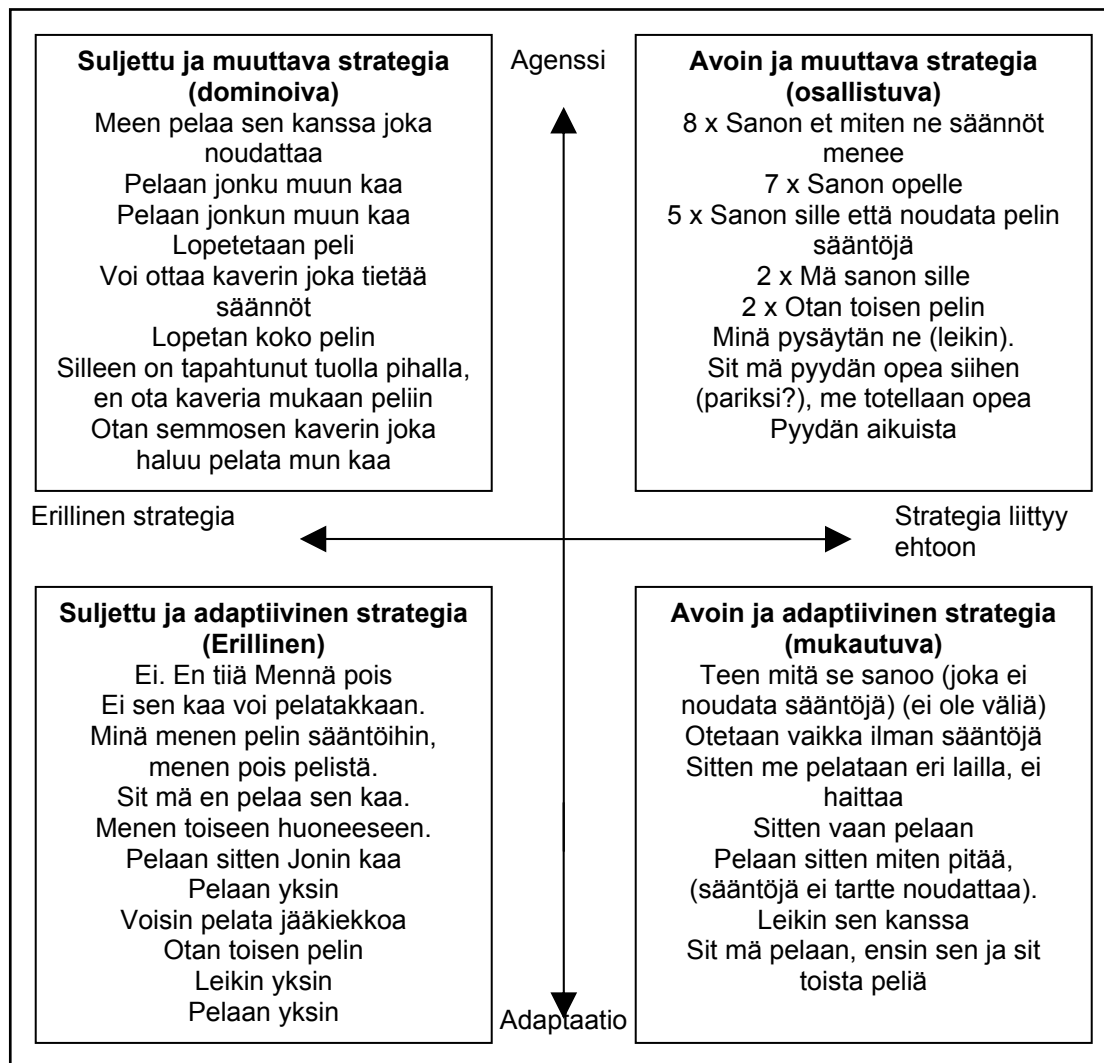
Adaptaatio

- Lähimmän kaverin lähellä oleva aikuinen käyttää enemmän aikaa lasten (passiiviseen) tarkkailuun (.579)
- Lähin aikuinen käyttää passiiviseen lasten tarkkailuun enemmän aikaa (.538)
- Lapsi vastaa useammin adaptiivisesti haastattelussa (.476)
- Lähimmän kaverin lähellä oleva aikuinen toimii vähemmän useassa kontekstissa samaan aikaan (-.464)
- Lapsi vastaa useammin mukautuvasti haastattelussa (.442)
- Lapsi vastaa harvemmin agenttiivisesti haastattelussa (-.387)
- Lähin aikuinen toimii harvemmin useassa kontekstissa yhtä aikaa (-.381)
- Lähimmällä aikuisella on harvemmin lapsikontakti (-.376)
- Lähin kaveri tekee enemmän työtehtäviä (.368)
- Lähin kaveri lähellä olevalla aikuisella on harvemmin joku lapsikontakti (-.334)
- Lähin kaveri suuntautuu useammin ei-sosiaalisiin kohteisiin (.327)
- Lähin kaveri suuntautuu useammin yhteen lapseen (.326)
- Lapsi tekee harvemmin jotakin sellaista, jota ei ole pystytty havainnoinnissa luokittelemaan (-.302)
- Lähin aikuinen käyttää enemmän aikaa lasten toiminnan hallintaan (.292)
- Lapsi suuntautuu muita enemmän toiseen tai toisiin lapsiin (.287)
- Lähin kaveri on vähemmän dominoiva, henkilökunnan arvio (-.275)
- Lähin kaveri tekee harvemmin jotakin sellaista, jota ei ole pystytty havainnoinnissa luokittelemaan (.273)
- Lähin kaveri suuntautuu harvemmin useaan lapseen samanaikaisesti (-.265)
- Lähimmän kaverin lähellä oleva aikuinen käyttää enemmän aikaa lapsiryhmän hallintaan (.259)
- Lapsi on päiväkodissa tavallista mukautuvampi (henkilökunnan arvio (.254)
- Lapsi käyttää päiväkodissa vaikutusvaltaa vähemmän (henkilökunnan arvio) (-.251)

Strategioiden jaottelu avoimuuden ja agenttiivisuuden perusteella

Kun nyt lasten vastaukset on jaoteltu vastausten avoimuuden ja agenttiivisuuden perusteella, voidaan lasten vastaukset ristiintaulukoida näiden kahden luokittelun perusteella. Tämä jaottelu on esitetty kuviossa 7 (vrt. kuvio 4).

Kuvio 9 Lasten vastaukset jaoteltuna niiden sisältämän agenssin ja avoimuuden perusteella

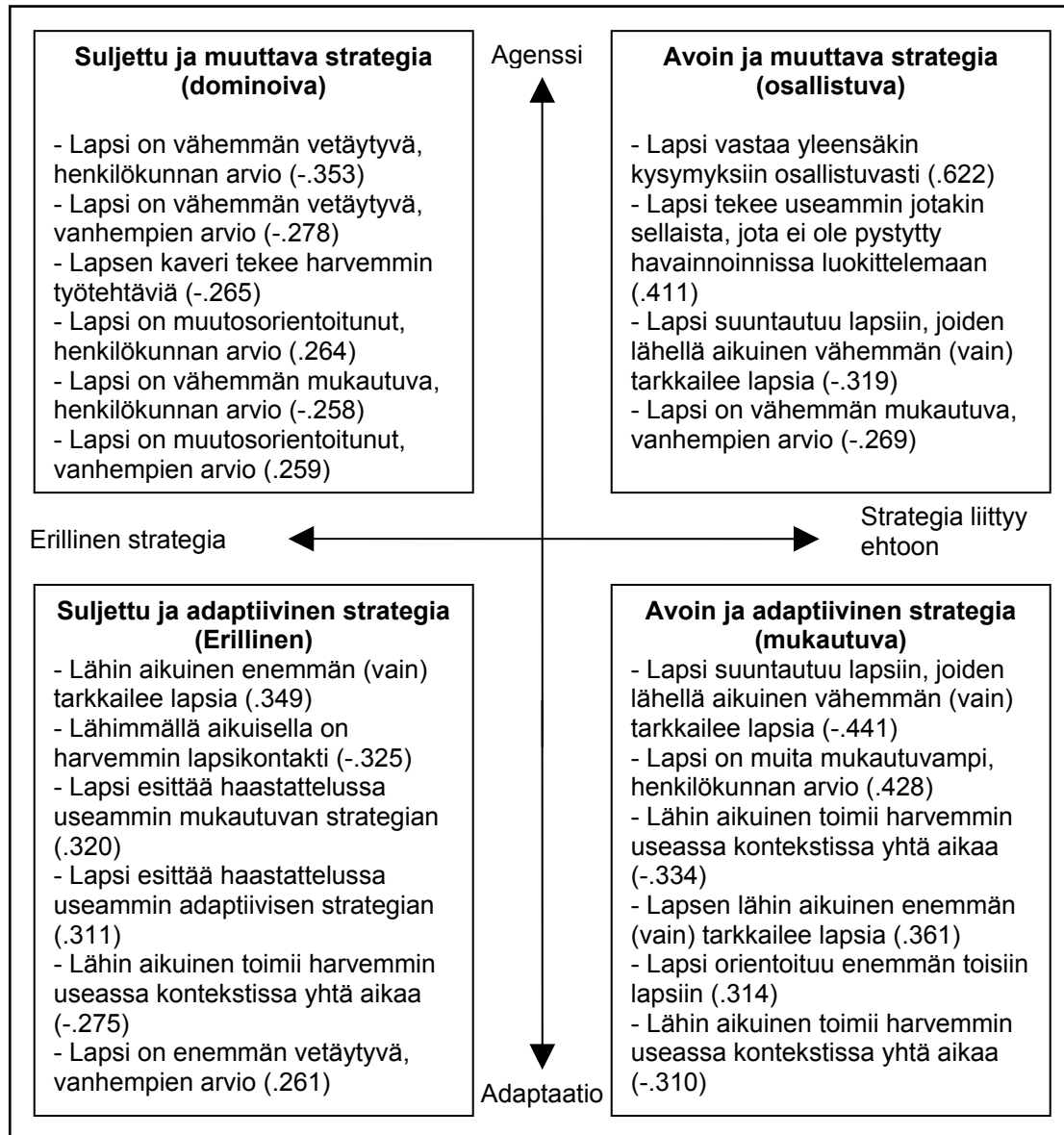

Suurin osa (27 kappaletta)lasten sääntöjen rikkomistilanteen vastauksista on luokiteltu avoimiksi ja agenttiivisiksi (osallistuviksi) luonteeltaan. Eli suurin ryhmä lapsia on sellaiset lapset, jotka kertovat toisten lasten rikkoessa sääntöjä pysyvänsä jotenkin mukana pelitilanteessa ja samalla pyrkivät vaikuttamaan tähän sääntöjen rikkomiseen. Toiseksi suurin ryhmä (12 vastausta) ovat suljetut ja adaptiiviset (erilliset) vastaukset. Tällöin lapsi irtaantuu väärin pelaavasta kaverista ja koko tilanteesta. Adaptiiviseksi nämä vastaukset on luokiteltu siksi,

että väärin pelannut lapsi voi näiden vastausten perusteella yhä jatkaa väärinpeluutaan. Lapset eivät puutu väärinpeluuseen. Kolmanneksi eniten vastauksia tuli suljetun muuttavan strategian luokkaan (8 vastausta). Eli nämä lapset eivät pysy kiinni toisen sääntöjen rikkomisessa, vaan he näkevät tilanteen omien ehtojensa näkökulmasta. Vähiten vastauksia (7 kappaletta) tuli luokkaan avoin ja adaptiivinen (mukautuva) vastaus. Jotkin lapset eivät näytä piittaavan sääntöjen rikkomisesta (sitten vaan pelaan). Erään lapsen vastaus viittaa siihen, että hän ei itse noudata sääntöjä (pelaan sitten miten pitää).

Lopuksi sijoitetaan kuvion 9 mukainen luokitus havaintomatriisiin ja tarkastellaan miten lasten vastausstrategiat liittyvät päiväkotitilanteiden muotoutumiseen ja lasten toimintaan (vrt. myös kuvio 4). Tällä kertaa kaikki yli .25 korrelaatiot eivät ole mahtuneet kuvioon.

Kuvio 10 Lasten vastausten agenssin ja avoimuuden yhteys lasten toimintaan ja päiväkotitilanteiden muotoutumiseen

Lasten vastausstrategia ja lasten toiminta ovat mielenkiintoisella tavalla kietoutuneet toisiinsa. Osallistuvan strategian vastanneiden lasten profiili sopii hyvin muiden mittareiden antamaan kuvaan lapsesta. Dominoivan strategian vastanneet lapset tulevat esiin lähinnä vain sen kautta mitä he eivät ole. Muutoshakaisuus kuitenkin näyttää liittyvän dominoivaan strategiaan sekä vanhempien että henkilökunnan mielestä. Erillisen strategian esittäminen näkyy selvästi myös lapsen toiminnassa, myös lapsen kotona. Erityisen merkille pantavaa tässä yhteydessä on, että mukautuvakin hahmotus muuttaa myös aikuisten käyttäytymistä.

Epätietoiset vastaukset

Useimmiten lapset kokevat sääntöjen rikkomistilanteen sellaisena, että he pysyvät kiinni tilanteessa ja ottavat tilanteen huomioon joko sopeutumalla sääntöjen rikkomiseen tai yrittämällä saada sääntöjen rikkoja muuttamaan käytöstään. Useimmiten lapset näkevät tilanteen myös sellaisena, että heidän toiminnallaan on vaikutusta siihen, pelataanko väärin vai ei. Aina ei kuitenkaan lasten vastauksia pystytty luokittelemaan. Seuraavassa taulukossa ovat nämä epäselvät tai epätietoiset vastaukset.

Kuvio 11 Lasten epätietoiset vastaukset sääntöjenrikkomistilanteessa

En mä muista. Ehdotan peliä???
Ei tietoa
En mä tiää
En mä tiää
En tiedä
En tiedä. Mä meen sitten
En tiää
- (ei vastausta)
En tiää
Joona tulee mun mukaan ???
Pikkutyttö kotona
Sanon sille. Jos mä rikon säännön???
Sit ei tiää

Epätietoisia vastauksia oli kaikkiaan kolmetoista. Osa vastauksista kuvaa lasten todellista epätietoisuutta tilanteessa, mutta mukana on myös joitakin lapsia, jotka ehkä arastelivat haastattelijaa (eräs lapsi kieltäytyi kokonaan puhumasta). Toisaalta esimerkiksi vastaus ”pikkutyttö kotona” oli mahdoton arvioida edellä kuvattujen kriteerien mukaan. Epätietoisetkin vastaukset heijastelivat kuitenkin lasten hahmottamisen ja heidän toimintansa välisiä yhteyksiä. Seuraavassa kuviossa 12 on lueteltu yli .25 olevat korrelaatiot.

Kuvio 12 Epätietoisten strategioiden yhteydet muihin muuttujiin

- Lapsi kuvaa haastattelussa useammin epätietoisen strategian (.447)
- Lapsi on havainnoinnin perusteella useammin dominoiva (.298)
- Lapsi kuvaa haastattelussa harvemmin avoimen strategian (-.277)
- Lapsi kuvaa haastattelussa harvemmin adaptiivisen strategian (-.272)
- Lapsi on tavallista enemmän vetäytyvä, henkilökunnan arvio (.253)
- Lapsi leikkii vähemmän esineleikkejä (-.270)
- Lapsi kuvaa haastattelussa useammin erillisen strategian (-.251)

Epätietoiset vastaukset liittyvän vahvasti lapsen yleiseen vastaustapaan, joka on useammin ei-avoin, ei-adaptiivinen ja erillinen. Lasten toiminta heijastelee lapsen

hahmotusta. Epätietoisuus näyttää johtavan jäykkään ja vetäytyvään vuorovaikutukseen.

Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän raportin lasten skeemojen tarkastelu muistuttaa Piaget'n ja Vygotskyn (1978) tarkastelua, mutta tuo siihen lisänäkökulman. Tässä tutkimuksessa lapsille esitetyt tilanteet sisältävät muutoksen mahdollisuuden. Ei siis tarkastella vain lasten näkemysten muuttumista vaan tarkastellaan myös lasten pysyvien näkemysten vaikutusta ympäristön muuttumiseen. Lapsen annetusta ehdosta poikkeaminen ei ole virhe.

Lapsen omaehtoisessa orientaatioissa muiden lasten kesellä tärkeimmät tekijät ovat sukupuoli ja ikä (Reunamo, julkaisematon käsikirjoitus, katso <http://www.helsinki.fi/~reunamo/article/peers.pdf>). Eli tytöillä on taipumus leikkiä tyttöjen kanssa ja pojilla on taipumus leikkiä poikien kanssa. Myös samanikäiset lapset vetävät toisiaan puoleensa. Päiväkodissa on runsaasti samanikäisiä ja samaa sukupuolta olevia lapsia. Tämän raportin osalta sukupuolen ja iän merkitys ovat kuitenkin kontrolloituja, eli ne eivät vaikuta löydettyihin korrelaatioihin. Lapsen hahmotustavan merkitys lapsen orientaatiota ohjaavana tekijänä nousee tällöin keskeiseksi. Lasten välisen orientaation merkitystä korostaa entisestään se, että lapset kohdistavat päiväkodissa monin verroin enemmän aikaa toisiin lapsiin kuin pelkästään aikuiseen (Reunamo 2000). Saamme kouriintuntuvia tuloksia siitä, miten lasten hahmotus on yhteydessä lasten itsesäätelevään orientaatioon. Koska iän merkitys on tuloksista poistettu, saa sana kehitys uuden merkityksen. Tässä käsitelty orientaatiotapa ei riipu lapsen iästä. Huomio siirtyy lapsen muuttumisesta lapsen ja ympäristön välisen vuorovaikutussuhteeseen.

Eri tilanteissa lapset orientoituvat eri tavalla. Esimerkiksi kun lapsen leikkiä häiritään, hänen orientaationsa on erilainen (ks. Reunamo 2003 b, verkossa osoitteessa http://www.helsinki.fi/~reunamo/article/sinua_kiusataan.pdf) . Mutta lasten persoonallisella orientaatiotavalla näyttää olevan yleisempääkin merkitystä. Kun kaikki lasten vastaukset lasketaan luokittain yhteen, esimerkiksi kaikkien mukautuvien vastausten lukumäärä tai kaikkien agenttiivisten vastausten lukumäärä, saadaan esiin lasten yleinen taipumus orientoitua tapahtumiin. Sääntöjenrikkomistilanteen yhteydet lasten yleiseen orientaation ovat nähtävissä kaikissa korrelaatiotaulukoissa. Tilannespesifisyyden lisäksi näyttää siis olevan joitakin yleisempiä persoonallisia orientaatiotapoja, jotka antavat lapsen toiminnalle värinsä tilanteiden vaihtelusta huolimatta.

Lapsi ei ainoastaan hahmota agenssia (vrt. kuvio 8), vaan tämä hahmottaminen muuttaa lapsen käyttäytymistä. Lapsi suuntautuu lapsiin, jotka käyttäytyvät eri tavalla, joten erilainen hahmotus johtaa erilaiseen päiväkotiympäristöön. Toisten

lasten merkitys korostuu päiväkodissa, sillä lapset suuntaavat huomionsa monta kertaa useammin lapsiin kuin pelkästään aikuisiin (vrt. Reunamo 2000). Eri tavalla muutosta hahmottavat lapset elävät erilaista päiväkodin arkea. Mutta lasten hahmotuksella on myös yhteys aikuisten toimintaan. Agenssia enemmän hahmottavien lasten läheisyydessä olevat aikuiset käyttäytyvät eri tavalla.

Eikä vain muutosorientoitunut lapsi ole yhteydessä tilanteiden muuttumiseen, vaan myös adaptiivinen hahmotus agenssin peilikuvana on monin tavoin yhteydessä päiväkotiympäristön muuttumiseen. Adaptiivisesti hahmottava lapsi on mukautuvampi, hänen kaverinsa on muita adaptiivisempi ja lähellä olevalla aikuisella on enemmän aikaa lasten tarkkailuun. Myös adaptiivinen hahmotus johtaa erilaiseen toimintaan, erilaisiin kavereihin ja erilaisiin aikuissuhteisiin. Saavutaan muotoutuvan hahmotuksen alueelle, jolla on erikoislaatuisia piirteitä. Vain toisiaan muuttavia ilmiöitä voidaan viime kädessä havaita, olemassa olevat ilmiöt ovat näkymättömiä. Lisäksi ilmiö määrittyy vain ympäristössä tapahtuvan vuorovaikutuksen kautta.

Löydämme lapsen eksistentiaalisen ongelman ääreltä. Tilanteiden kehitys haastaa lapsen suhtautumaan jollakin tavalla tilanteeseen. Jopa erillinen hahmotus on kannanotto päiväkodin tiiviissä vuorovaikutusviidakossa (ks. kuvio 10). Erillisesti hahmottava lapsi on muita mukautuvampi ja vetäytyvämpi. Lisäksi hänen lähellään olevalla aikuisella on enemmän aikaa lasten tarkkailuun, hänellä on harvemmin lapsikontakti ja aikuisen toiminta on yleensäkin helpommin määriteltävissä. Erillinen hahmotuskin muuttaa lapsen toimintaa ja päiväkotiympäristöä. Lapsi joutuu osallistumaan oman ja muiden elämän kehittymiseen, halusi hän sitä tai ei.

Kun tilanteessa on monta mahdollisuutta, lapsi joutuu mahdollisuuksien meressä tekemään ratkaisuja. Lapsen on otettava kantaa häneen liittyvissä kysymyksissä. Jos toinen rikkoo pelin sääntöjä, yritäkö neuvoa toista? Vai vaihdanko kaveria? Menenkö pois pelistä vai teenkö mitä se toinen sanoo? Kaikilla näillä ratkaisuilla on vaikutusta lapsen tilanteeseen ja vuorovaikutussuhteisiin. Toisen saa paremmin noudattamaan sääntöjä, jos näkee tällaisen vaihtoehdon mahdollisuuden. Lapsi voi helpommin pelata omilla säännöillään, kun hän näkee mahdollisuuden päättää toisten puolesta. Sääntöjen rikkomisen voi hyväksyä tai jättää hyväksymättä. Sääntöjen rikkojan kanssa ei tarvitse välttämättä olla tekemisissä.

Joskus lapsi voi pelata peliä uudella tavalla vasta nähdessään tämän mahdollisuuden. Tällöin lapsi pääsee tekemisiin uusien ilmiöiden kanssa vasta havaittuaan ne mahdollisiksi. Joskus lapsi taas törmää uuteen ilmiöön, koska ei osannut sitä väistää. Tämä antaa tasapainolle uuden merkityksen. Tasapaino ei ole vain prosessi, jossa lapsi hioo uskomuksiaan vastaamaan paremmin todellisuutta. Tasapainoa tarvitaan myös lasten uusien ideoiden realisoimisen ja olemassa oleviin rakenteisiin sopeutumisen välillä. Tässä katsannossa esimerkiksi lapsilähtöinen kasvatus on tasapainotonta.

Lasten näkökulmien vaikutuksen huomioiminen ei ole aikuisten osalta pelkkä pedagoginen valinta, vaan välttämättömyys, jos aikuiset haluavat pysyä kärryillä päiväkodin tapahtumien muutoksissa. Tämän tulee heijastua myös aikuisten harjoittamaan lasten toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Tämän tutkimuksen mallin soveltaminen käytäntöön on onneksi helppoa. Eräs tällainen päivähoitoarjen suunnitteluun ja arviointiin tehty apuväline löytyy osoitteesta <http://www.helsinki.fi/~reunamo/article/varhksu5.pdf> (ks. Reunamo 2003 a, vrt. Reunamo 1996).

Itse asiassa varhaiskasvatuksen perintömme viittaa lapsen aktiiviseen rooliin todellisuuden tekijänä. Fröbel korosti – ei suinkaan lapsen adaptaatiota – vaan ihmisen taipumusta kehittyä omien edellytystensä mukaiseksi. Fröbelin mukaan ihminen, jolla on ymmärrys omasta potentiaalistaan ja rajoituksistaan, pystyy tarkoituksellisesti, rationaalisesti ja tieteellisesti osallistumaan muutosprosessiin. (vrt. Curtis & Boulton 1958, 352-391).

Fröbel korosti myös aikuisen merkitystä. Esimerkiksi lapsella on oltava kyky ja mahdollisuus vetäytyä erilaisista päiväkotitilanteista. Mutta kun lapsi syrjäytyy liikaa, välttelee kontaktia ylen määrin, tarvitaan aikuisen asiaan puuttumista. Toisaalta esimerkiksi lapsen ollessa liian muutoshakuinen vuorovaikutussuhteet voivat pinnallistua, jolloin aikuisen on myös syytä puuttua asiaan. Se että lasta tarkastellaan agenttiivisena, ei tarkoita, että meidän pitäisi aina suostua lapsen aiheuttamiin muutospaineisiin.

Lapsen kehitys saa lisäväriä, kun tarkastelemme lapsen omaehtoista orientaatiota ja suhtautumista eri tilanteisiin. Olemme ihmiseksi kasvamisen alkulähteillä. Meistä ei tee ihmistä se, että tiedämme joitakin asioita. Meistä ei tee ihmistä se, että kykenemme itsesäätelyyn. Tärkeätä on linkki ihmisen orientaation ja hänen hahmottamisensa välillä. Ihmisen erikoislaatu piilee siinä, että ihminen omalla hahmotuksellaan ja orientaatiollaan osallistuu todellisuuden muotoutumiseen. Ihmisyys, kulttuuri ja sivistys ovat pohjimmiltaan tapoja suhtautua muutokseen.

Lähteet:

Alanen, L. & Bardy, M. 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Helsinki: Sosiaalivaltuutuksen julkaisuja 12/1990.

Curtis & Boulton 1958. A short history of educational ideas. London : University Tutorial Press.

Piaget, J. & Inhelder, B. 1977. Lapsen psykologia. Jyväskylä: Gummerus.

Reunamo, J. 1988. Piaget tuhoaa lapsen! Lastentarha 19-20/88,21.

Reunamo, J. 1989. Kuka omistaa todellisuuden? Lastentarha 9/89, 11-13.

Reunamo, J. 1996. Lasten toiminnan suunnittelu. Lastentarha 3/96, 50-55.

Reunamo, J. 2000. Mitä päiväkodissa oikein tehdään? Teoksessa Sjöberg, J. & Hansen, S.E. (toim.) Kasvatus tulevaisuuteen Pedagogig för framtiden. Vasa: Åbo Akademi. Pedagogiska fakulteten.

Reunamo, J. 2003 a. Suunnitelmissa pitää kohdata myös muutos. Lastentarha 4/03, 48-50.

Reunamo, J. 2003 b. Lapsi päiväkotitilanteiden muuttajana: Joku tulee häiritsemään sinua ja keskeyttämään sun leikkiä. Mitä teet? In Hytönen, J. (ed.) Educational Environment in Early Childhood in Estonia and Finland II. University of Helsinki. Department of Teacher Education. Research reports 247

Vygotsky, L. 1978. Mind in Society. Cambridge : Harvard University Press